

Zbigniew Sudolski

Eugeniusz Sawrymowicz (7 stycznia
1904 - 5 lipca 1982)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 74/2, 399-406

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

EUGENIUSZ SAWRYMOWICZ

(7 stycznia 1904 — 5 lipca 1982)

Pochodził z inteligenckiej rodziny polskiej z Łotwy, był synem Konstantego i Eugenii z Ciemnołońskich, do 11 roku życia mieszkał w Libawie na Łotwie, a w latach 1915—1921 przebywał w Jekatierynosławiu (Dniepropietrowsku). W roku 1921 osiadł w Warszawie, w 1924 zdał maturę. Studia rozpoczął na Politechnice Warszawskiej, a po roku przeniósł się na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warszawskiego, tam też w 1930 r. złożył egzamin końcowy u Józefa Ujejskiego i otrzymał stopień magistra filologii polskiej. W latach 1931—1939 pracował w szkolnictwie średnim, w gimnazjach i liceach warszawskich, m. in. również w Licée Français de Varsovie. W latach 1938—1939 piastował też funkcję sekretarza generalnego Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej. W czasie okupacji przebywał w Warszawie, uczestniczył w tajnym nauczaniu. W roku 1946 uzyskał doktorat filologii polskiej na podstawie pracy o *Hymnach* Kasprowicza napisanej pod kierunkiem Juliana Krzyżanowskiego, recenzowanej przez Wacława Borowego. W latach 1946—1952 uczył w liceum ogólnokształcącym im. Juliusza Słowackiego w Warszawie, objął też w r. 1946 kierownictwo Centralnego Ośrodka Dydaktyczno-Naukowego Języka Polskiego Ministerstwa Oświaty. W latach 1946—1947 był członkiem zespołu redakcyjnego czasopisma „Polonista”, a od 1948 wchodził w skład redakcji „Polonistyki”. W tym samym czasie rozpoczął swą wieloletnią działalność w Towarzystwie Literackim im. Adama Mickiewicza, gdzie w latach 1946—1950 pełnił funkcję sekretarza, a od 1950 wiceprezesa Zarządu Głównego Towarzystwa. Od roku 1951 jako wykładowca, a od 1955 jako zastępca profesora prowadził katedrę historii literatury polskiej w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie. W tym samym czasie podjął również na Uniwersytecie Warszawskim wykłady z metodyki nauczania historii literatury polskiej. W roku 1955 Centralna Komisja Kwalifikacyjna nadała mu tytuł docenta. W latach 1954—1956 był członkiem Rady Głównej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego. Od roku 1956, po połączeniu Wyższej Szkoły Pedagogicznej z Uniwersytetem Warszawskim, był zatrudniony w tej uczelni. W listopadzie 1960 otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego, w 1969 na profesora zwyczajnego. W latach 1960—1966 pia-

stował godność dziekana Wydziału Filologicznego, w latach 1966—1969 i 1971—1972 kierował Zakładem Literatury Romantyzmu. 30 września 1974 przeszedł na emeryturę. Do końca życia, mimo rozwijającej się choroby serca, pracował naukowo. Zmarł nagle 5 lipca 1982 w ulubionym przez siebie Nałęczowie, gdzie od lat jeździł w lecie na kurację¹.

Działalność naukowa i pedagogiczna prof. Eugeniusza Sawrymowicza rozwijała się w dwóch zasadniczych kierunkach: historii literatury polskiej i metodyki nauczania literatury. Jako historyk literatury polskiej debiutował w latach 1946—1947 pracami o Janie Kasprowiczu, stanowiącymi pokłosie rozprawy doktorskiej². Równoległe do tego nurtu badań ogłaszał już wówczas artykuły poświęcone metodyce nauczania i popularyzacji wiedzy historycznoliterackiej w szkole³. W jednej z drukowanych prac dał wyraz swego związku uczuciowego z Towarzystwem Literackim im. Adama Mickiewicza⁴. Tym zainteresowaniem pozostał Sawrymowicz wierny do końca życia. Jednocześnie w latach następnych poszerzał się zakres penetracji badawczych Profesora. Powodowany chęcią udostępnienia szerokim rzeszom nauczycielskim i uczniowskim materiałów do samodzielnych lektur i studiów, wydał w latach 1948—1949 dwie antologie: *Publicystyka pozytywizmu* i *Poezja stanisławowska*⁵. W roku 1949 został najbliższym współpracownikiem Krzyżanowskiego jako wydawcy *Dzieł Juliusza Słowackiego*. W opracowaniu Sawrymowi-

¹ Zob. *Słownik współczesnych pisarzy polskich*. T. 3. Warszawa 1964. — Z. Libera, *O pracy naukowej i działalności pedagogicznej E. Sawrymowicza*. „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1974. — S. Frycie, I. Jon - Jondzel, *Bibliografia prac Eugeniusza Sawrymowicza i piśmiennictwo o nim*. Jw. — S. Makowski, *Biografia prof. Eugeniusza Sawrymowicza*. „Przegląd Humanistyczny” 1983, nr 8.

² *Jan Kasprowicz*. Warszawa 1946; *Rozwój stylu hymnicznego u Kasprowicza*. „Prace Polonistyczne” 1940/46; *Najważniejsze elementy stylu religijnego „Hymnów” Kasprowicza*. „Sprawozdania z Posiedzeń Tow. Naukowego Warszawskiego”. Wydział I. Językoznawstwo i Historia Literatury, 1947, z. 1/2; *Średniowieczne motywy malarstwa w poezji Kasprowicza*. „Płomień” 1947/48, nr 2; *O źródłach artyzmu „Hymnów” Kasprowicza*. W zbiorze: *Literatura — komparatystyka — folklor*. Warszawa 1968.

³ Zob. publikacje w „Poloniście”: *Tegoroczny program języka polskiego w klasie I gimnazjum i możliwości jego realizacji*. 1946, nr 1; *O nowe podręczniki polskie*. (Artykuł dyskusyjny), 1946, nr 2/3; *Zagadnienie legend literackich w nauczaniu literatury*. 1947, z. 1/2; *O lekcyjnym opracowaniu mniejszych utworów literackich*. Osobno ukazały się: *Poradnik metodyczny do wypisów polskich dla klasy VI szkoły podstawowej J. Kreczmara i J. Saloniego* (współaut. J. Trzynadłowski). Łódź 1947; toż na kl. VII.

⁴ *60-lecie Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*. „Robotnik” 1946, nr 276.

⁵ *Publicystyka pozytywizmu* (współaut. T. Wojęński). Warszawa 1948; *Poezja stanisławowska*. Warszawa 1949, s. 200.

cza ukazały się poematy (t. 2) i dramaty (t. 8), wznawiane w latach 1952, 1959. W ten sposób rozpoczął się proces inicjacji naukowej Profesora w historię literatury romantyzmu, dowodzącej przede wszystkim gruntownego poznania twórczości Słowackiego, którym urzeczony był do ostatnich dni życia. Prowadząc już samodzielne badania i pragnąc udostępnić ten okres historycznoliteracki szkole polskiej rozpoczął Profesor, poza dotychczas uprawianymi studiami z zakresu metodyki nauczania języka i literatury polskiej, informacjami o pracy ośrodków dydaktyczno-naukowych w Polsce⁶, szeroko zakrojoną działalność popularnonaukową — wydał m. in. Słowackiego *Liryki i poematy. Wybór* (Warszawa 1950) i przede wszystkim (w ossolińskiej serii „Nasza Biblioteka”) szereg utworów tego poety: *Beniowski* (1952; wznowienie: 1954), *Jan Bielecki* (1954), *Kordian* (1954, wznowienia: 1956, 1958, 1960, 1962, 1963, 1965, 1967, 1969, 1973), *Lilla Weneda* (1954), *Balladyna* (1955; wznowienia: 1957, 1959, 1962, 1963, 1965, 1972), *Mazepa* (1958, wznowienie: 1960), oraz Krasińskiego *Nie-Boską komedię* (opracowaną wspólnie z Z. Liberą; 1952, wznowienie w tymże roku). Dzięki tej działalności udostępnione zostały szkole polskiej teksty arcydzieł literatury romantycznej, każdy opracowany poprawnie pod względem edytorskim, z odpowiednim komentarzem popularnonaukowym, a przede wszystkim z obszernym wstępem ukazującym dany utwór na tle epoki i ułatwiającym jego właściwą interpretację. Podkreśla się obecnie, iż Sawrymowicz jako popularyzator łączył w swych rozprawach analitycznych elementy badań genetycznych oraz krytyki immanentnej, wykazując jednocześnie dużą ostrożność w formułowaniu sądów, unikając nie uzasadnionych uogólnień, chętnie posługując się hipotezą i domniemaniem, które starał się obudować poważnymi argumentami. Nie lubił pedantycznych analiz formalnych, zwracał zaś uwagę na główne środki ekspresji danego utworu, wskazując tym samym na specyfikę opisu, charakterystyki postaci, bogactwa języka i wersyfikacji — całego warsztatu poetyckiego. Dzięki rzeczowości, zwięzłości i przystępności opracowania tomiki „Naszej Biblioteki” stanowiły bardzo poczytną lekturę w szkołach, o czym świadczą liczne ich wznowienia w latach 1952—1973.

Jednocześnie jako miłośnik teatru, filmu i muzyki starał się Sawrymowicz w szeregu artykułów wskazać szkole polskiej również te dziedziny kultury, aby pogłębiać humanistyczne wychowanie młodzieży, wyro-

⁶ Zob. artykuły w „Polonistyce”: *Przykładowe rozwinięcie lekcji poświęconych omawianiu lektury polskiej w kl. VIII*. 1948, nr 2; *Nauka o języku w klasie IX*. 1948, nr 4; *Okręgowy Ośrodek Dydaktyczno-Naukowy w Warszawie*. 1949, nr 1; *Ośrodki dydaktyczno-naukowe języka polskiego (osiągnięcia dotychczasowe, perspektywy na przyszłość)*. 1949, nr 4; *Stan realizacji nowych programów języka polskiego*. 1950, nr 1; *Komunikaty centralnych ośrodków dydaktyczno-naukowych*. 1950, nr 5.

bić w niej nawyk systematycznego uczęszczania do teatrów, kin i sal koncertowych, a nauczycielstwu ukazać wielkie walory wychowawcze tkwiące w sztukach pokrewnych⁷.

W ślad za wydaniem tekstów utworów Słowackiego z popularnonaukowymi wstępami szły też starania Sawrymowicza o przekazanie szkole polskiej odpowiednich podręczników, które wraz z rozmaitymi wskazówkami metodycznymi oraz podstawowym kanonem lektur mogłyby tworzyć warsztat polonistyczny szkoły średniej. Już w r. 1950 jest współautorem *Wypisów polskich na klasę VIII* (4-krotnie wznawianych w latach 1951—1954), w 1955 ukazało się poprawione wydanie 2 tego podręcznika (wznawiane w latach 1956—1957); w 1956 r. wydaje, wespół

Eugeniusz Sawrymowicz

ze Stanisławem Jerschiną i Zdzisławem Liberą, *Historię literatury polskiej okresu romantyzmu* dla kl. X (wznawianą kilkunastokrotnie w latach 1957—1967); w 1968 opracowuje z tymiż współautorami nową wersję tego podręcznika — dla II kl. liceum ogólnokształcącego oraz techników i liceów zawodowych (7-krotnie wznawianego w latach 1969—1974), a w 1978 — wraz ze Zdzisławem Liberą i Stanisławem Makowskim — *Romantyzm. Podręcznik literatury polskiej dla kl. II szkół średnich* (no-

⁷ Zob. m. in. *O Cydzie i Wyspiańskim*. „Płomień” 1947/48, nr 16; *Film fabularny na lekcjach literatury*. „Film i Oświata” 1952, nr 1; *Film „Młodość Chopina” a nauczanie historii literatury*. Jw., nr 2; *Filmy krótkometrażowe na lekcjach języka polskiego*. Jw., nr 10.

wa wersja historii literatury dla kl. X, 5-krotnie wznawiana w latach 1979—1981).

Objąwszy w 1951 r. katedrę w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie, mógł Sawrymowicz skupić wokół siebie uczniów i najbliższych współpracowników, z którymi w latach następnych wspólnie podjął intensywne badania naukowe. Zagłębienie się w pracy było najskuteczniejszym wyrazem samoobrony, niezbędną terapią psychiczną w latach nasilającego się terroru stalinowskiego. Dzięki głęboko uczciwej, humanitarnej postawie Profesora jego katedra była swoistą oazą rzeczowej pracy, życzliwego stosunku do współpracowników i troski o studiującą młodzież.

W roku 1955 „Wiedza Powszechna” wydała dwie popularne monografie Sawrymowicza o Mickiewiczu i o Słowackim. Wyrazem zainteresowań Profesora twórczością Mickiewicza było też opracowanie (w oparciu o edycję W. Borowego i L. Płoszewskiego) tomu *Wiersze* (1955), a następnie opublikowanie dwóch artykułów materiałowych: *Drobiazgi Mickiewiczowskie* i *Adama Mickiewicza wiersze drezdeńskie w odpisach A. E. Odyńca i C. Działyńskiej*⁸, jak również artykułów popularnych informujących m. in. o obchodach roku Mickiewiczowskiego za granicą i o powojennych wydaniach pism Mickiewicza⁹. Do zainteresowań Mickiewiczem powróci Sawrymowicz jeszcze w latach sześćdziesiątych, w związku z przygotowaniem naukowej edycji listów poety, na przełomie zaś lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych główną uwagę poświęca życiu i twórczości Słowackiego. Powstaje wówczas nie tylko kilka publikacji popularyzujących wiedzę o poecie, ale również szereg wnikliwych studiów i przyczynków do biografii i twórczości autora *Kordiana*¹⁰. Niewątpliwie jednak największym osiągnięciem naukowym Sawrymowicza było opracowanie wspólnie ze swymi uczniami, Stanisławem Makowskim i Zbigniewem Sudolskim, *Kalendarza życia i twórczości Ju-*

⁸ „Pamiętnik Literacki” 1956, zeszyt specjalny; „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1958, z. 6.

⁹ *Rok Mickiewiczowski za granicą. Na Węgrzech*. „Polonistyka” 1956, nr 112. *O powojennych wydaniach dzieł Adama Mickiewicza*. Katowice 1956.

¹⁰ *Juliusz Słowacki. W 150 rocznicę urodzin i 110 rocznicę zgonu*. Warszawa 1959; *Piękne miasto rodzinne*. „Polonistyka” 1959, nr 6; *Poeta trzech rewolucji*. Jw. 1959, nr 1; „Kordian” a cenzura krakowska w latach 1834—1835. W zbiorze: *Juliusz Słowacki. W 150 urodzin. Materiały i szkice*. Warszawa 1959; *Słowacki — Rybiński — Krosnowski*. W: jw.; *O chronologii listów Słowackiego*. „Pamiętnik Literacki” 1959, z. 1; *O ostatnim testamencie i ostatnich listach Słowackiego*. „Przegląd Humanistyczny” 1959, nr 4; *Miscellanea o Juliuszu Słowackim*. „Twórczość” 1959, nr 9; *O chronologii niektórych drobnych utworów Słowackiego z l. 1834—1849*. Warszawa 1959; *Tomik „Poezji” Słowackiego dedykowany Zienkiewiczowi*. „Ruch Literacki” 1960, z. 1/2; *Genevska „Société de Lecture” a Słowacki*. Jw. 1961, z. 6; *Nieznane szczegóły z życia i twórczości Juliusza Słowackiego*. W zbiorze: *W Roku Słowackiego*. Katowice 1961; *Testament Juliusza Słowackiego*. „Przegląd Humanistyczny” 1961, nr 6; *Eglantyna Pattey*. Jw. 1963, nr 4.

liusza Słowackiego (Wrocław 1960). Po ukazaniu się podobnych kompendiów (*Henryk Sienkiewicz. Kalendarz życia i twórczości* J. Krzyżanowskiego i *Kronika życia i twórczości Adama Mickiewicza* pod redakcją S. Pigionia) ustalił Profesor nieco inne zasady opracowywania tego rodzaju publikacji, gdzie przy wyczerpującej informacji obowiązywała przede wszystkim przejrzystość układu i czytelność redakcji. W kalendarium zrezygnowano z selekcji faktów dotyczących poety, wychodząc z założenia, iż każda wiadomość jest cenna i może mieć swoją wymowę przy interpretacji. *Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego* poza zebraniem i analizą faktów z życia poety podawał również informacje biograficzne o najbliższej rodzinie autora *Kordiana*, jego przyjaciółach i znajomych. Dzięki *Kalendarzowi* Sawrymowicz dał się poznać jako badacz i historyk literatury o dużej dociekliwości krytycznej, skrupulatności, o zamiłowaniach szperackich, a zespołowa praca pozwoliła kształtować te umiejętności u współautorów dzieła.

Następnym osiągnięciem tej miary jest 2-tomowe opracowanie krytyczne korespondencji poety (Wrocław 1962). W tej edycji Profesor odstąpił zupełnie od tradycyjnego sposobu grupowania listów Słowackiego według bloków adresatów, wprowadzając porządek chronologiczny oraz włączając do wydania resztki ocalałej korespondencji skierowanej do poety. Wydanie to, aczkolwiek zacierało literacki charakter poszczególnych zespołów epistolarnych, to jednak stało się ważnym źródłem wiedzy o poecie i jego życiu, cennym też ze względu na usunięcie wielu zastarzałych błędów czy niedokładności w odczytaniu rękopisów oraz wyczerpujący komentarz filologiczny i rzeczowy o proveniencji tekstów (ich część została skolacjonowana ponownie z zachowanymi autografami). Edycja ukazuje ponadto związki tych listów z epistolografią epoki, rozszyfrowuje aluzje i lokalizuje cytaty oraz podaje szczegółowe noty biograficzne o osobach wymienionych w korespondencji. Zarówno w pracy nad kalendarium poety, jak i nad jego epistolografią Sawrymowicz nie wdawał się w drobiazgowo interpretacje filologiczne, które nigdy go nie pasjonowały; utrzymując swe rozważania w granicach przysłowiowego zdrowego rozsądku, dążył przede wszystkim do tego, by opracowanie tekstu i komentarz były funkcjonalne oraz dostępne dla szerokiego kręgu odbiorców.

Podsumowaniem wieloletnich badań, analitycznych prac popularyzatorskich i wysiłku edytorskiego była wspomniana już obszerna monografia o Słowackim wydana w serii „Profile” (1955), wielokrotnie udoskonalana i wznawiana. Ta popularna monografia została znakomicie podbudowana najnowszymi wynikami badań nad epoką i twórczością Słowackiego, a przede wszystkim prezentowała nowe odczytanie utworów i upowszechniała wiedzę o okresie mistycznym w życiu i twórczości Słowackiego, rozwiewała mgłę niejasności osnuwającą kilka ostatnich lat życia poety i wprowadzała w krwiobieg czytelniczego odbioru i sze-

rokach kręgów społecznych (m. in. młodzieży szkolnej) twórczość mistyczną, ukazywała jej sens i niezwykle piękno. Poczytność monografii o Słowackim wynikała również z uczciwości badawczej autora, który nie ukrywał mielizn i trudności interpretacyjnych, zmuszał do refleksji, do dalszych lektur i przemyśleń.

Równoległe do własnej działalności naukowej kierował Profesor pracami o Słowackim swych uczniów i najbliższych współpracowników¹¹.

Szczegółowe badania nad epoką romantyzmu, poszukiwania materiałowe, przyniosły również stopniowe poszerzanie pól penetracji naukowej Sawrymowicza. W latach sześćdziesiątych publikuje on artykuły materiałowe poświęcone Stefanowi Garczyńskiemu, Andrzejowi Słowaczyńskiemu, Konstantemu Gaszyńskiemu¹² i — co najważniejsze — wydaje (z własnym wstępem i komentarzem) obszerny pamiętnik Jana Bartkowskiego *Wspomnienia z powstania 1831 r. i pierwszych lat emigracji* (1966), wydobyty z rękopisu Biblioteki Polskiej w Paryżu. Podejmuje też, wspólnie z zespołem Zakładu Romantyzmu Instytutu Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, pracę redakcyjną nad obszerną, opatrzoną komentarzem edycją listów Leonarda Niedźwieckiego. Wydanie tego cennego źródła do poznania realiów życia Wielkiej Emigracji zapowiada w przyszłości Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Profesor zdążył jedynie opublikować na ten temat artykuł w „Roczniku Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” (1973).

W roku 1966 pojawiła się pierwsza praca Sawrymowicza poświęcona epistolografii Mickiewicza¹³, sygnalizująca nowe zainteresowania i pole penetracji, nową pasję, która towarzyszyła Profesorowi do ostatnich lat jego życia, a zaowocowała przygotowaniem pierwszej tak obszernej krytycznonaukowej edycji korespondencji Mickiewicza (druk zapowiada „Czytelnik”). Jako pokłosie tych badań powstały artykuły poświęcone nie znanym dotąd listom poety i ustalające chronologię nie datowanej korespondencji¹⁴. Wraz z *Kalendarzem życia i twórczości Juliusza Słowackiego*

¹¹ Redagował publikacje: *Juliusz Słowacki. Album*. Opracowali S. Makowski i Z. Sudolski. Warszawa 1959; *W kręgu bliskich poety. Listy rodziny J. Słowackiego*. Opracowali S. Makowski i Z. Sudolski. Warszawa 1960. Sprawował również opiekę nad pracami doktorskimi i habilitacyjnymi tychże autorów.

¹² *Listy Stefana Garczyńskiego do Ignacego Domejki*. „Przegląd Humanistyczny” 1962, nr 2. — *O Andrzeju Słowaczyńskim*. Jw. 1964, nr 3; *Listy Konstantego Gaszyńskiego do Andrzeja Słowaczyńskiego (1833—1845)*. „Archiwum Literackie” t. 11 (1967).

¹³ *Jeszcze jedna informacja o autografach listów Mickiewicza*. „Ruch Literacki” 1966, z. 5.

¹⁴ *Nieznane listy Adama Mickiewicza*. „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1969; *Ustalenia i uściślenia do chronologii listów A. Mickiewicza*. Jw. 1971; *Jeszcze jeden nieznan list Mickiewicza*. Jw. 1972; *Wiadomość o jeszcze jednym nieznanym liście A. Mickiewicza*. „Ruch Literacki” 1972, nr 2; *List A. Mickiewicza do H. Reeve’a*. „Blok-Notes Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza” 1975.

wackiego i korespondencją poety — tomy listów Mickiewicza stanowią dzieło życia Profesora, są trwałym wkładem w naukę o literaturze.

Kończąc to wspomnienie o człowieku, nauczycielu-wychowawcy i badaczu należy jeszcze wspomnieć o pewnych niezwykłych rysach osobowości Sawrymowicza. Do takich szczególnych darów zaliczyć trzeba jego duże poczucie humoru. Promieniował, wbrew pozornej oschłości, radością życia, co powodowało, iż ten poważny i dostojny uczonec był zawsze najmilej widziany w towarzystwie, które potrafił zabawić świetnie opowiedzianym żartem, błyskotliwą aluzją itp. Na pierwszy rzut oka zasadniczy i, zdawałoby się, obojętny wobec otoczenia, potrafił jednak słuchać innych, był najtroskliwszym opiekunem, doradcą i przewodnikiem naukowym dla młodszych adeptów polonistyki. Jego praktyczne wskazówki ukierunkowywały nieraz na całe życie wstępujących w szranki naukowe badaczy.

Zbigniew Sudolski